

*Алексєєва Т. В., кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри психології Макіївський
економіко-гуманітарний інститут (м. Макіївка)*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ПРОТЯГОМ ВИШІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті зроблено теоретичний аналіз проблеми професійного становлення майбутнього фахівця. Опрацьовано зв'язаність професіоналізму з індивідуально-професійним розвитком суб'єкта майбутньої професійної діяльності. Визначено характеристику відповідальності студента як професійно-значущої риси майбутнього фахівця.

Ключові слова: професійне становлення, відповідальність, вчинок, саморозвиток, студентство, соціальна зрілість, особистісно-професійна відповідальність.

В статье сделан теоретический анализ проблемы профессионального становления будущего специалиста. Исследована взаимосвязь профессионализма с личностно-профессиональным развитием субъекта будущей профессиональной деятельности. Охарактеризована ответственность студента как профессионально-значимая черта будущего специалиста.

Ключевые слова: профессиональное становление, ответственность, поступок, саморазвитие, студенчество, социальная зрелость, личностно-профессиональная ответственность.

Постановка проблеми. Професіоналізм майбутнього фахівця виражається у набутті нових знань, їх практичній реалізації, здатності віднаходити рішення в різних ситуаціях, досягненні внутрішньої свободи та духовного зростання. Все це формується у процесі здобуття освіти на особистісних якість студента.

Реформації концептуально-світоглядного ставлення до особистості акцентують увагу не тільки на максимальному усвідомленні студентом логіки процесу професійного становлення, а й на його вихованні як суб'єкта освітнього процесу (В. Бочелюк, Л. Долинська, М. Левченко, С. Максименко, В. Моляко, О. Пенькова, М. Савчин, В. Семиченко та ін.).

Дозрівання особистості з її здібностями й потенційними можливостями у взаємозв'язку із причинами та наслідками, певними закономірностями й новотворами, що пов'язані із входженням у професійну діяльність і відносини, розуміється дослідниками як професійне становлення (В. Андрієвська, Г. Балл, І. Зязюн, Л. Карамушка, С. Максименко, Дж. Равен, В. Рибалко, В. Семиченко, В. Сластьонін, Н. Тарасевич та інші).

Провідною ідеєю реформування української освіти є національне відродження, поєднане із втіленням у життя загальнолюдських цінностей, через це проблема формування відповідальності як особистісної та професійно важливої якості особистості є нагальною. Формування та

розвиток відповідальної особистості українського студента відповідно до зразків європейської освіти забезпечуються реформаціями стандартів професійної поведінки, що вимагає від особистості постійного саморозвитку, особистісного та професійного самовдосконалення й ефективного виконання певних професійних функцій.

Метою нашої статті є систематизація та узагальнення існуючих на сьогодні даних про процес професіоналізації суб'єкта майбутньої професійної діяльності та аналіз відповідальності як дефініції цього процесу в системі вишівської підготовки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій із цієї проблеми. Розвиток особистості відбувається в результаті діяльності, а особистість проявляється у професії, саме тому складовою загального розвитку особистості є успішне становлення майбутнього фахівця (Н. Волянчук, С. Миронець, О. Кохун, О. Конопкін, М. Корольчук, Г. Ложкін, С. Максименко, В. Татенко, М. Савчин, О. Сафін, Ю. Швалб та ін.). Професійне становлення сучасного конкурентоспроможного фахівця як суб'єкта професійної діяльності на всіх етапах професіоналізації розглядається дослідниками як єдність духовної і психологічної складових.

Етимологія слова *професія* пов'язана з латинським *professio (profiteor)* – охоче заявляти про себе, про свій фах). Традиційно рід занять та уміння розглядалися

суспільством як основні маркери соціальної ідентифікації.

Термін *професія* дослідниками розглядається як: спільність осіб, які зайняті у певній галузі праці; царина діяльності, що характеризується множиною трудових постів; процес діяльності у певній галузі; характеристика людини з огляду на певні знання, вміння, навички, досвід та психологічні властивості.

На думку Френка Парсонса, кожній професії відповідає певний набір психологічних і фізіологічних якостей, а успішність і задоволеність людини професійною діяльністю залежить від рівня відповідності індивідуальних якостей особистості вимогам професії.

У розвідках Ш. Бюллер і Д. Сьюпер зауважується, що пошук професії зумовлений дитячими мріями людини про професію, рольовими іграми на попередніх вікових етапах і досягненнями певного рівня особистісного розвитку.

У контексті життєвого шляху особистості Б. Анан'єв розглядає проблему вибору. Характеризуючи основні фази життя людини – підготовчу (виховання і освіта) та основну (самостійне життя у суспільстві), він підкреслює, що вибір професії, ціннісна орієнтація на ту чи іншу сферу суспільного життя, ідеали - все це окремі моменти, які характеризують початок самостійного життя у суспільстві. Перш за все, воно є стартом самостійної професійної діяльності [1].

А. Адлер визначав, що вибір професії ґрунтується на прагненні людини до гіперкомпенсації незадоволених рис своєї особистості: людина обирає саме ту професію, що найменше відповідає її індивідуальним особливостям, проте може допомогти ствердити себе у власних очах.

Вибір професії пов'язаний із життєвим шляхом особистості, з її індивідуальними планами. Як зазначає В. Зінченко, акт *вчинку* відіграє меншу роль для становлення особистості порівняно з процесом вибору, підготовкою до вчинку, що вимагають значної мужності.

Психологічний акт вчинку (В. Зінченко, В. Роменець) в процесі вибору фаху передбачає психологічну готовність усвідомлено робити вибір з певним рівнем відповідальності перед собою та оточенням, з передбаченням життєвих криз [7]

Провідну роль у галузі досліджень психологічних особливостей формування особистості в процесі професійного розвитку та розв'язання окремих професійних завдань відіграють праці таких науковців, як Г. Балл, І. Бех, О. Бодальов, Є. Клімов, Н. Кузьміна, С. Максименко, О. Маркова, Л. Мітіна, В. Моляко, П. Перепелиця, Ю. Поваренков, В. Рибалка, А. Фурман, В. Шадріков, Л. Божович та інші. Дослідники розуміють *професійне становлення* як індивідуальний особистісний процес, основним елементом якого є особистий вибір.

Важливою передумовою успішної професійної діяльності студентів вишу є *професіоналізація*, що являє собою процес формування об'єктивної (набуття знань, умінь, навичок та професійно важливих якостей) та суб'єктивної (стійка адекватна мотивація) готовності до професійної діяльності.

Словник української мови інтерпретує поняття *професіоналізація* як оволодіння якою-небудь професією як своїм постійним заняттям; перехід у ряди професіоналів.

Великий тлумачний соціологічний словник (Collins) розглядає професіоналізацію як процес, через який посада передбачає статус і, як наслідок, винагороду та привілеї професії [5].

Деякі вчені розглядають професіоналізацію як стратегію соціальної мобільності особистості. Так, Т. Артюхова вважає, що в процесі професіоналізації людина постійно перетворюється, тому на різних етапах професіоналізації набуває актуальності внутрішня готовність особистості до змін: вибір людиною саме цієї професії з огляду на власні вподобання та можливості; засвоєння правил та норм професії; формування та усвідомлення себе як професіонала; постійний розвиток власних професійних умінь та особистісний розвиток за рахунок професії [2].

В процесі професіоналізації людина інтенсивно інтегрується до суспільства, а тому професіоналізацію можна вважати одним із аспектів соціалізації особистості.

Професіоналізація як процес характеризується ідентифікацією з професією та набуттям таких рис як професійна мобільність, гнучкий стиль діяльності, здатність проектувати власну діяльність та кар'єру тощо.

Питання психології

Трактування поняття професіоналізація

науковці	тлумачення поняття професіоналізація
В. Машин	як центральний процес розвитку людини в зрілому віці, що спрямований на перетворення самого суб'єкта діяльності, при цьому професійна діяльність є майбутньою, тією, що спрямовує, змістоутворює. Професіоналізація визначає рушійні сили й джерело розвитку людини в зрілому віці, зміст і психолого-етичні новоутворення на кожній стадії розвитку.
Л. Мітіна	як цілісність, єдність особистого й професійного розвитку людини, фактором розвитку якої є внутрішнє середовище особистості, її активність, потреба в самореалізації. Об'єктом професійного розвитку є інтегральні характеристики особистості: спрямованість, компетентність, емоційна та поведінкова гнучкість.
О. Щотка	як динамічний багаторівневий процес, що займає значний період життєвого шляху й не зводиться до професійного навчання. Перехід до кожної наступної стадії закладається на попередній і супроводжується виникненням у суб'єкта низки суперечностей і нормативних криз.
Є. Зеєр	як <i>життєвий шлях</i> професіонала, що складається з наступних стадій професіоналізації, а саме: оптації (вибору професії з урахуванням індивідуально-особистісних і ситуативних особливостей); професійної підготовки (придбання професійних знань, навичок і вмій); професійної адаптації (входження до професії, освоєння соціальної ролі, професійного самовизначення, формування якостей і досвіду); професіоналізації (формування позицій, інтеграції особистісних і професійних якостей, виконання обов'язків); професійної майстерності (реалізації особистості в професійній діяльності).
О. Єрмолаєва, О. Фонарьов, Л. Шнейдер	як форма соціалізації особистості, тобто процес входження індивіда до професійного середовища та засвоєння досвіду оволодіння стандартами й цінностями певної професійної спільноти.
А. Маркова	як сходження до вершин професії, як процес нелінійного, імовірного професійного становлення особистості, який охоплює тривалий період онтогенезу людини від початку розвитку професійно-орієнтованих інтересів і схильностей, проходить крізь усе життя і завершується з припиненням професійної діяльності.
В. Подмарков	як придатність та готовність до виконання даної професійної ролі.
Б. Ананьєв, Л. Головей	як становлення суб'єкта діяльності під впливом пізнання, спілкування і праці та їх різноманітних конвергенцій.
Р. Акопов, А. Деркач, А. Реан, Н. Нечасв	як проектування та організація професійного розвитку й досягнення його вершин.
Ю. Поваренков	як особлива форма соціалізації та індивідуалізації особистості, основними критеріями якої є: професійна продуктивність з погляду якості, надійності вирішення професійних завдань; професійна ідентичність (значущість професії для особистості як засобу власного розвитку); професійна зрілість (сформованість особистісних механізмів регулювання професійним розвитком).
О. Турчинов	як комплекс психологічних, соціологічних та економічних питань, перехрещення в єдиній системі координат інтересів людини й суспільства та фокусування основних напрямків і способів впливу суспільства на професіоналізацію людей.
О. Бандурка, С. Бочарова, О. Землянська	як основа розвитку особистості як професіонала, зміст якої базується на міцній професійній мотивації і психолого-педагогічних складниках – вольових якостях і професійних знаннях, уміннях і навичках.
Є. Клімов	як передумова подальшої активної та успішної спільної діяльності, що розвивається з урахуванням індивідуально-психологічних можливостей людини та її міжособистісних відносин.
В. Голочек	як цілеспрямований процес професійного розвитку особистості, освоєння і закріплення професійно важливих функцій стосовно виду діяльності, визначення свого місця у виробничому процесі, актуалізація свого психолого-педагогічного потенціалу для досягнення вершин професіоналізму.
Л. Товажнянський	як властивість сучасного фахівця поряд з високою професійною компетентністю високої духовності, морально-етичних переконань і загальної культури, інноваційного характеру мислення і системного підходу до аналізу складних виробничих ситуацій.

Досягнення професіоналізму пов'язують з розвитком особистісних якостей (цілеспрямованості, ініціативності, організованості), рис характеру (зв'язаності, наполегливості, послідовності), інтелектуальних ознак, з удосконаленням та збагаченням професійних умінь, розкриттям творчого потенціалу особистості та її моральним зростанням. Базовим критерієм професіоналізму науковці вважають остаточний результат професійної діяльності, її певний соціальний зріз.

І. Бех звертає увагу на те, що суттєву роль у процесі формування професіоналізму відіграє ціннісно-сміслова сфера майбутнього фахівця. Дослідження довели, що основним засобом побудови успішного власного життєвого шляху є професійна діяльність з особистісним відтінком, тобто така, що здатна відображати ціннісне ставлення до рівня фахової підготовленості, ціннісних орієнтацій, духовності, культури здоров'я, самоосвіти, самовиховання [3].

Відповідно до результатів дослідження, професіоналізм пов'язаний із індивідуально-професійним розвитком, тобто з процесом формування особистості (у широкому розумінні) та її професіоналізму в саморозвитку, професійній діяльності і професійних взаємодіях.

У працях І. Манохи визначається, що саморозвиток є своєрідним власним акумулюванням, нагромадженням енергії, умінь, навичок, здібностей, а самореалізація є процесом прояву переліченого. Тобто самореалізація розглядається як основний спосіб реалізації особистості [9], завдяки якій людина формує і розвиває власні потенції.

Найбільш плідним для формування знань, умінь і навичок наукового й професійного розвитку, удосконалення всебічної розумової культури, як відзначає Б. Ананьев, є студентський вік (17-23 років) [1].

Вивченню категорії *відповідальність* сприяли наукові здобутки вчених в аспекті змісту категорії волі (Г. Балл, Д. Леонтьєв), буття (Є. Ісаєв, В. Чудновський), суб'єктивного світу (А. Брушлинський), зрілості (Б. Братусь), самовизначення (Т. Снегирьова) і самодетермінації (Д. Леонтьєв), спрямованості (С. Рубінштейн), моральної самосвідомості і самовідношення (Л. Анциферова, О. Реан), самосуб'єктивного ставлення (М. Боришевський), онтогенетичного розвитку (Л. Виготський, Я. Коломінський, Д. Фельдштейн), суб'єктивності та суб'єктності (О. Асмолов, В. Татенко) на філософсько-методологічному

грунті психологічної науки (О. Киричук, В. Слободчиков, М. Ярошевський).

Відповідальність є основною якістю особистості, яка концентрує в собі усвідомлений особистістю обов'язок, та її моральною рисою (К. Абульханова-Славська, М. Боришевський, М. Дригус, Л. Кольберг, Г. Костюк, М. Левківський, К. Муздибаєв, Ж. Піаже, Дж. Роттер, М. Савчин, Л. Татомир, В. Франкл).

У наукових психологічних розвідках відповідальність найчастіше розуміється як форма контролю суб'єкта за власною діяльністю з точки зору виконання ним прийнятих норм і правил.

Так, психологічний словник визначає *відповідальність* як зовнішній та внутрішній (особистісний) контроль за діяльністю суб'єкта. Зовнішня (соціальна) відповідальність здійснюється завдяки підзвітності особи, заохоченню та санкціям за результатами її діяльності. Особистісний самоконтроль реалізується через почуття обов'язку, сумління.

К. Муздибаєв розглядає відповідальність як результат інтеграції всіх психічних функцій особистості: суб'єктивного сприймання навколишнього світу, оцінки власних чуттєвих ресурсів, емоційного ставлення до обов'язку, волі [12].

М. Савчин визначає відповідальність як найбільш загальну властивість особистості, яка об'єднує в собі компоненти афективно-мотиваційної, інтелектуальної та діяльнісно-поведінкової сфер людини як тілесно-душевно-духовної цілісності. Як зазначає науковець, для функціонування відповідальності важливе значення мають моральні конструкти свідомості як специфічні засоби моральної інтерпретації реальності, через призму яких суб'єкт сприймає дійсність і себе в ній [13, С. 28-29].

У морально-духовному вимірі відповідальність, за Іваном Огієнком, регулюється на рівні індивіда двома детермінантами: вірою в Бога і власною совістю. Остання дозволяє людині у прагненні наближення до найвищого оволодіння такою волею, яка забезпечує гармонію індивіда з власним сумлінням і таланом.

І. Огієнко трактує почуття обов'язку як внутрішнє спонукання кожного громадянина (незалежно від соціального стану) виконувати *рідні приписи, рідні церковні звичаї*, тобто сповнювати те, що робив сам Христос, сам богочоловік [11].

І. Бех зазначає, що відповідальність не може існувати без волі, що є психічним механізмом духовного саморозвитку

особистості як практична сторона психіки, що включає самоаналіз власного стилю співробітництва з іншими людьми, розвиток здатності планування, цілепокладання, працьовитості та вольового породження спільних результативних життєвих актів, що знімає сумніви про власне місце в житті.

О. Шушеріна розуміє відповідальність студента як професійно-значущу рису, яка характеризує його рольовий обов'язок усвідомлено виконувати сукупність об'єктивно необхідних вимог, що висувуються до нього як до суб'єкта освітнього процесу вищої школи й до майбутнього фахівця за обраною професією, звітувати про свої дії власне перед самим собою та оточуючими.

Слід зауважити, що відповідальність є компонентом соціальної зрілості особистості, чинником особистісного самовдосконалення. Відповідно до поглядів І. Беха і М. Савчина, юнацький вік є вирішальним у процесі становлення особистості та розвитку зрілої відповідальності. Майбутній фахівець має бути відповідальним за максимальне засвоєння та якість знань, які він здобуває в процесі навчання у виші, що у свою чергу призведе до можливості прогнозувати наслідки власної діяльності.

Відповідальність і моральність є складовими структури професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутнього фахівця. Під час засвоєння професійних норм надзвичайно важливим є формування як морально-етичної, так і особистісно-професійної відповідальності особистості.

Так, Т. Кириленко вважає необхідним джерелом моральної відповідальності особистісні зміни на основі емоційного самопізнання та самооцінювання як результат самовдосконалення особистості.

За Є. Мануйловим, фахівець як суб'єкт відповідальності несе індивідуальну моральну відповідальність через власне самовизначення в певній професійній сфері. Предметом морально-етичної відповідальності є збереження можливості людського існування в майбутньому, що у множині потенційних становищ у більшій мірі відповідає наслідкам дій, хоча не виключає і результат. Інстанцією морально-етичної відповідальності можуть бути трансцендентальна сутність (наприклад, Бог, як у етиці Канта або Джеймса та ін.), ідеальний суб'єкт (*майбутнє людство*), індивід і група як сукупність індивідів, час відповідальності - безкінечний, безперервний, минулий, сучасний та майбутній. Простір відповідальності не локалізовано [10].

Л. Белова стверджує, що культурна й освічена особистість є вільно мисляча, толерантна, відкрита людина, здатна до усвідомленого етичного вибору в широкому світі культурних цінностей, духовно-етичного та творчого саморозвитку; саме така особистість має стати *продуктом* інтелектуально-розвиваючої та виховної діяльності у виші.

Аналізуючи актуальність для студента як суб'єкта навчального процесу можливості формування власної фахової майстерності, розвитку здібностей, критеріїв та стратегій професійної поведінки, Л. Белова вважає, що для особистості визначними є не тільки професійні знання, вміння та навички, а й професійно важливі та особистісні якості. Це обумовлено активними трансформаціями вимог як до професійної підготовки, так і до особистісних якостей майбутнього фахівця [4, С. 79].

Особливим мотивом людських вчинків, який відрізняється від усіх інших, за І. Бехом, є особистісно-професійна відповідальність як лише притаманна людині властива риса ідеальності, що сприяє моральному розвитку особистості і не перетворює відповідальність у засіб досягнення корисних цілей [3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи огляд основних підходів щодо вивчення поняття *професіоналізація*, можна стверджувати, що:

1. Професіоналізація є процесом формування специфічних видів трудової діяльності особистості на основі розвитку сукупності професійно орієнтованих якостей на етапах професійного шляху. Професіоналізація триває весь активний період життя людини, протягом якого особистість виконує професійну діяльність.

2. Аспектами професіоналізації є:

- психологічний (професійний розвиток) - становлення професійної самосвідомості, розвиток внутрішніх особистісних структур індивіда;

- соціальний (професійна соціалізація) - формування професійних знань, умінь, навичок, засвоєння соціально-професійних норм, становлення особистості як суб'єкта професійної діяльності.

3. Період навчання у виші характеризується переоцінкою особистістю ціннісних орієнтацій, зміною вектору самореалізації у житті, усвідомленням початкового професійного досвіду, розвитком відповідальності та формуванням особистісної зрілості майбутнього фахівця тощо. Одночасного протягом вищівського навчання формуються всі структурні компоненти особистісної та професійної

готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності.

4. Усвідомлене прийняття зобов'язань та досягнення результату в межах і формах, обумовлених суб'єктом діяльності, розуміється як відповідальність.

5. Особистісно-професійне становлення майбутнього фахівця в умовах вищівського навчання залежить від психологічного супроводу всіх учасників освітнього процесу. Змістовну основу особистісно-професійного становлення майбутнього фахівця повинні складати певні соціально-психологічні умови, які ініціюють у студентів здатність до прийняття на себе

відповідальності за власні дії та вчинки, самодетермінації, самодостатності щодо особистісного та професійного самовдосконалення.

6. Відповідальність чинить суттєвий вплив на особистісний розвиток людини і встановлює вектор життєдіяльності та професійного розвитку майбутнього фахівця протягом вищівського навчання.

Наступними етапами нашого дослідження у цьому напрямку є створення і практичне впровадження тренінгової програми для розвитку особистісно-професійної відповідальності як значущої характеристики майбутніх фахівців.

Література

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2002. – С. 132.
2. Артюхова Т. Ю. Профессионализация как условие раскрытия жизненного потенциала человек [Электронный ресурс] / Т. Ю. Артюхова // Международная интернет-конференция "Профессиональное самосознание и экономическое поведение личности". – Режим доступа до ресурсу: <http://sites.google.com/site/konfep/Home/2-sekcia/artuhova>.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 1. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 280 с.
4. Белова Л. О. Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики / Л. О. Белова. – Х.: Вид-во НУА, 2004. – 264 с.
5. Джери Д., Джери Дж. Большой толковый социологический словарь (Collins) : в 2 т. / Д. Джери, Дж. Джери. - М: Вече, АСТ. - 1999. - Т. 2 (П-Я). - С. 104-105.
6. Варій М. Й. Загальна психологія : навч. посібник / М. Й. Варій. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 968 с.
7. Кириченко В. В. Рефлексія дискретності кризових подій життєвого шляху особистості / В. В. Кириченко // Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості / [За ред. С.Д. Максименка, М.В. Папучі]. – Київ, 2010. – Том 11. – Вип. 3. – С. 132-137.
8. Лапшина В. Л. Професіоналізація: сутність та структура поняття / В. Л. Лапшина // Український соціум. – 2005. – № 2/3. – С. 54-58.
9. Маноха І. Професійний потенціал особистості: досвід онтологічного дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.01 Загальна психологія, історія психології / Маноха Ірина Петрівна. - К., 1993. – 22 с.
10. Мануйлов С. Морально-етична відповідальність суб'єктів діяльності [Електронний ресурс] / С. Мануйлов // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2011. - №9. - С. 29. - Режим доступу до ресурсу: http://dSPACE.nulau.edu.ua:8088/bitstream/123456789/3592/1/Manuilov_24.pdf
11. Мит. Іларіон. Бог і світ. Читанка для молоді недільних і українських шкіл та родин / Мит. Іларіон. – Вінніпег: 1964. – 72 с.
12. Муздыбаев К. Психология ответственности / К. Муздыбаев. – М. ЛИБРОКОМ, 2010. – 248с.
13. Савчин М. В. Психологічні основи розвитку відповідальної поведінки особистості : дис. д-ра психол. наук : 19.00.07 / Савчин Мирослав Васильович. – К., 1997. – 410 с.

Alekseyeva T. V., candidate of psychology lecturer

RESPONSIBILITY OF FUTURE SPECIALISTS IN THE CONTEXT OF THE PROFESSIONALIZATION IN THE PERIOD OF HIGH SCHOOL PREPARATION

Professional development problems of a specialist as a subject of professional activities are theoretically analysed in the article. The connectivity between professionalism and personal and professional development of the subject of future professional activity are investigated as well. The characteristics of the student's responsibility as a professionally significant feature of a future specialist is determined in the article. Different scientific interpretations concept and the essence of responsibility are revealed in the article. The importance of responsibility during the process of assimilation of future specialists professional standards is disclosed in the work. Personal choice is determined to be the key element of professional development as a personal process of the subject of future professional activity.

Keywords: professional development, responsibility, act, self-development, students, social maturity, personal and professional responsibility.